

Arkeologisk schaktningsövervakning

Åsgarn 1:6

vid schaktning för byggnation inom hyttområde L2001:4632 i
Folkärna socken, Avesta kommun, Dalarnas län
2020

Arkivrapport dnr 57/19

Greger Bennström

© Lantmäteriet I2018/00142

Dalarnas museum, Falun, 2020

Inledning

Sommaren 2019 utförde Dalarnas museum en arkeologisk undersökning i form av schaktningsövervakning i Åsgarn, Avesta kommun, Dalarnas län, se bilaga 1. Anledningen var att bygdegårdsföreningen avsåg att anlägga en paviljong inom området för Åsgarns hytta, L2001:4632. Beslut om schaktningsövervakningen togs av Länsstyrelsen Dalarnas län, dnr 431-2180-2020, och beställare av arbetet var Åsgarns Bygdegårdsförening.

Antikvarisk bakgrund

Åsgarns hytta finns belagd i skrift redan i mitten av 1500-talet (Landeholm 1999). Det registrerade hyttområdet är ca 260x140 meter stort och består av en hyttruin, en hyttbacke och minst tre stora slaggvarp. Dessa anläggningar ligger till största delen i områdets östra del (KMR). Genom hyttområdet passerar flera vägar och en äldre järnvägsbank, se bilaga 2. Ca 1,5 kilometer söderut finns ytterligare ett hyttområde (L2001:3865), tre hammarområden samt en kvarnlämning (L2001:4679, 4542, 4539 och 4538), se bilaga 1. Åsgarns hytta blåstes ned 1855 (Perers 1988).

Syfte

Syftet med undersökningen var att dokumentera de fornlämningar eller delar av fornlämningar samt kulturlager som berördes av grävarbetet.

Metod

När arkeologen anlände till platsen hade det mesta schaktarbetet redan gjorts. Schaktbotten och schaktväggarna dokumenterades i skrift och med fotografering. Inmätning av schaktet gjordes med RTK-GPS.

Resultat

Schaktet som grävdes låg i en svacka mellan bygdegården i norr och en mindre väg i söder, se bilaga 2. Schaktytan var ca 18x12 meter (N-S) och djupet var 0,6–0,8 meter. Schaktet innehöll partier med naturlig mark och slaggutfyllnad. Den sydvästra delen av schaktytan bestod till största delen av naturlig mark med jord och 0,1–0,3 meter stora stenar. I sydost var stora mängder ljusblå och blågrön hyttslag blandat med kolstybb. I nordvästra delen av schaktytan kunde ett mindre parti rostfärgad slagg iakttas. I nordost var mycket slagg och kolstybb utom längst in mot hörnet där samma naturliga mark som i sydväst kunde iakttas. Fyllnadsmassorna innehöll även en del sentida inslag som till exempel modern keramik och plaströr.

Slutsatser och utvärdering

Intrycket från fältarbetet var att schaktet till stora delar innehöll fyllnadsmassor. Detta bekräftades sedan vid en kontroll av historiskt kartmaterial. Kartor över Mörtarbo från 1817 respektive 1857 (U11-51:3,

U11-51:4) visar att Garpenbergsån som nu rinner söderut strax väster om hyttområdet tidigare rann åt öster genom hyttområdet och förbi själva masugnen. Laga skifteskartan från 1857 (U11-51:4) visar dessutom en mindre damm just där schaktet grävdes. Rester av dammen med en mindre vattenspiegel finns fortfarande kvar direkt öster om schaktet. På kartan ser man förutom masugnen också två långa byggnader som troligen är kolhus. Strax nordost om schaktet har det stått en mindre byggnad invid ån, se bilaga 3. Den nuvarande sträckningen av Garpenbergsån är grävd och skapades för att få mer vatten till Smeddammen, se bilaga 1. 1942 sänktes ån vid förgreningen så att allt vatten rann via Smeddammen. Genom hyttområdet går också banvallen från Fors-Garpenbergs järnväg vilken stod klar 1905 (Perers 1988). På expropriationskartan för järnvägen från 1905 (20-jvg-vii:1) finns dammen fortfarande kvar men den verkar vara mindre och något förskjuten åt väster.

Det aktuella arbetsföretaget kräver inga ytterligare arkeologiska insatser. Ska markarbeten ske inom andra delar av hyttområdet bör det dock göras under antikvarisk medverkan.

Sammanfattning

Våren 2019 gjordes en schaktningsövervakning vid Åsgarns bygdegård, Avesta kommun, Dalarna. Schaktningen skedde inom ett hyttområde (L2001:4632) där det förekommit verksamhet åtminstone sedan 1500-talet. Schaktytan var ca 18x12 meter och 0,6–0,8 meter djup. Botten i schaktet bestod av naturlig mark och fyllnadsmassor med hyttslag och kolstybb. Historiskt kartmaterial visade att schaktet låg i västra delen av en igenfylld damm, vilken tidigare försett masugnen med vattenkraft. Denna ursprungliga östliga sträckning av Garpenbergsån upphörde på 1940-talet. Inga ytterligare arkeologiska åtgärder är nödvändiga för det aktuella arbetsföretaget.

Referenser

- Landholm, Sanna (1999). *Nedre Bergslagen i Dalarna*. Atlas över Sveriges bergslag. Jernkontoret och Riksantikvarieämbetet Serie H 108. Stockholm.
- Perers, Karin (1988). Åsgarns hytta den sista av sin ätt. I: *Folkarebygden 1988*. Avesta.

Arkiv

- KMR, Riksantikvarieämbetets kulturmiljöregister, app.raa.se/open/fornsok
- LMV, Lantmäteriet, <https://arkivsok/lantmateriet.se/arkivsok>:
- Lantmäteristyrelsens arkiv: U11-51:3, U11-51:4
 - Lantmäterimyndigheternas arkiv: 20-jvg-vii:1

Tekniska och administrativa uppgifter

Länsstyrelsens diarienummer:	431-2180-2020, 431-2184-2019
Fornreg, uppdragsnummer:	202000239
Socken:	Folkärna
Fornlämning, RAÄ-nr:	RAÄ 88:1
Fornreg, lämningsnummer:	L2001:4632
Fastighet:	Åsgarn 1:6
Koordinater, mitten:	N 6679063
(SWEREF99 TM)	E 569137
Höjd (RH 2000):	78,4–79,6 m.ö.h.
Inmätning:	RTK-GPS
Utförandetid:	2019-05-03
Undersökt yta:	215 kvadratmeter
DM projektnummer:	1703
DM diarienummer:	57/19
DM foto accessionsnr:	DM ARK1703
Arkeologisk personal:	Greger Bennström
Projektansvarig:	Greger Bennström

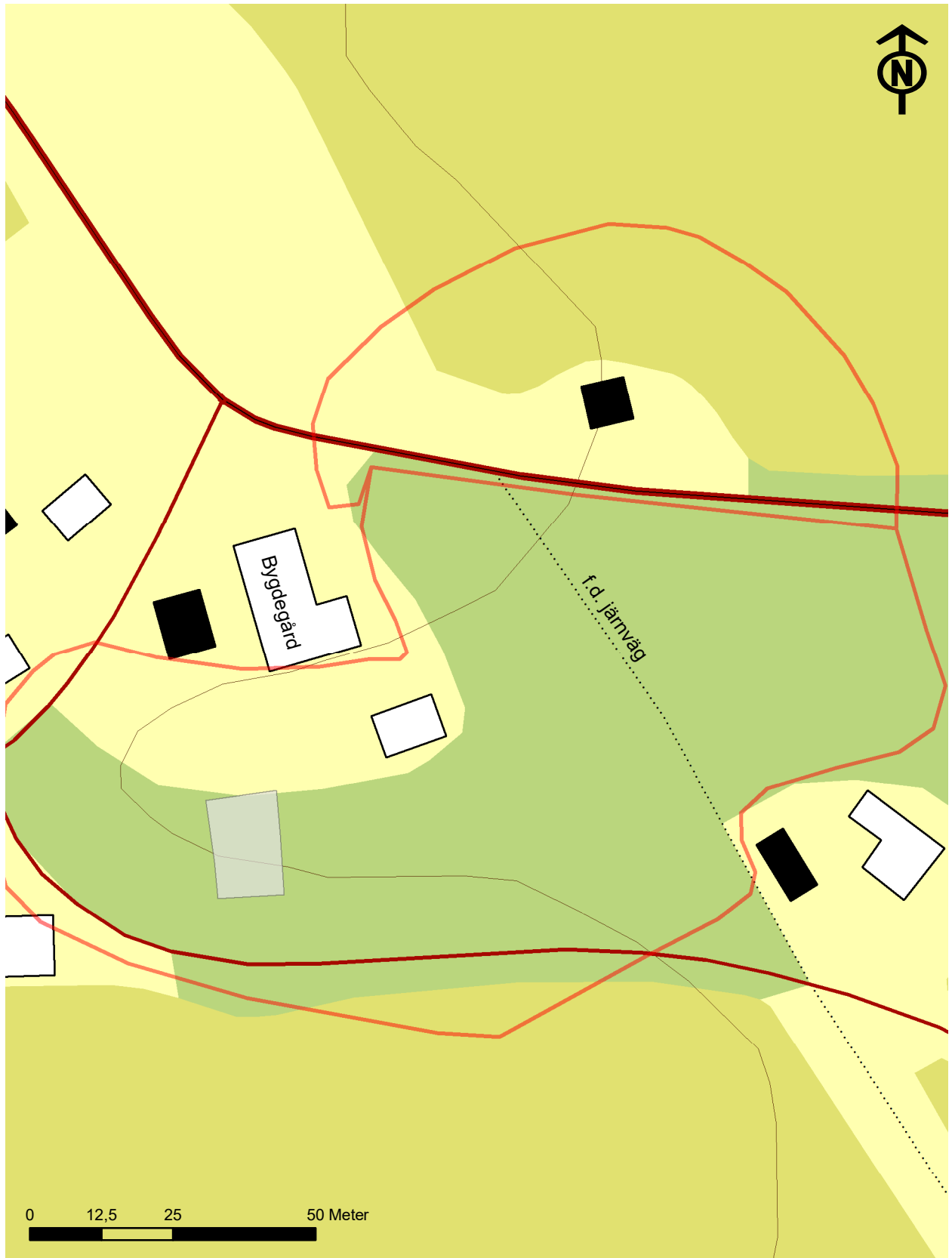
Dokumentationsmaterialet bestående av fältanteckningar, 13 foton och shape-filer förvaras på Dalarnas museum. Inga fynd tillvaratogs.

Bilagor

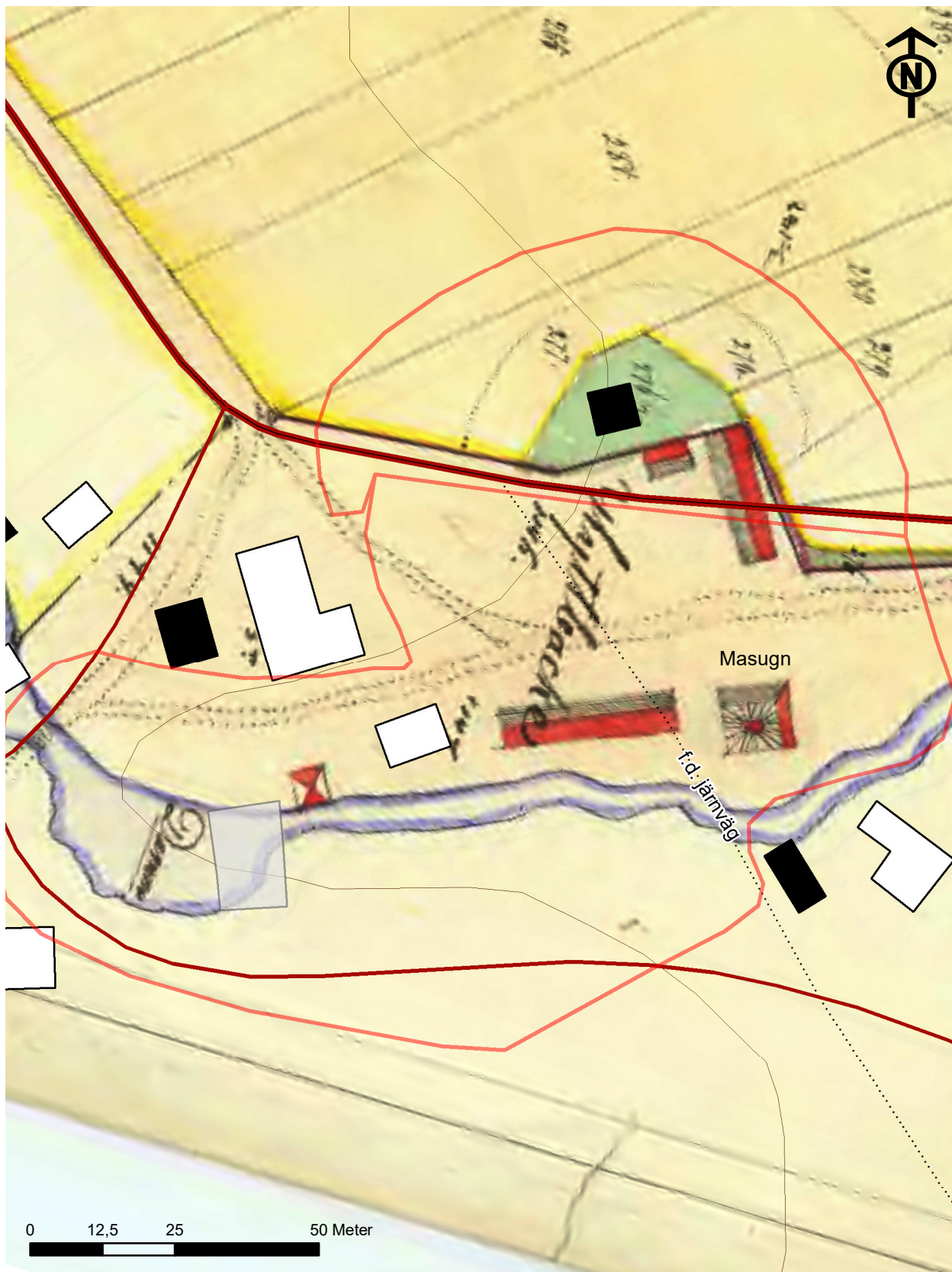
1. Översigtskarta skala 1:20 000.
2. Fastighetskartan med schaktets utbredning skala 1:1 000.
3. Laga skifteskartan år 1857 skala 1:1 000.

Bilaga 1. Utsnitt från terrängkartan med undersökningsområdet inom den blå cirkeln. Forn- och kulturlämningar markerade med röda polygoner och hyttor och hammare med förklarande text. Skala 1:20 000.

Blaga 2. Utsnitt från fastighetskartan med hyttområdets begränsning markerat med röd linje och schaktets utbredning med grått. Skala 1:1000.

Blaga 3. Skiftesskartan från 1857 (U11-51:4) rektifierad mot dagens fastighetskarta med hyttområdets begränsning markerat med röd linje och schaktets utbredning med grått. Skala 1:1000.